

MURAD I

(مراد)

(ö. 791/1389)

**Osmanlı padişahı
(1362-1389).**

726'da (1326) doğdu. Babası Orhan Bey, annesi Yarhisar tekfurunun kızı Nilüfer (Lülüfer) Hatun'dur. Kaynaklarda ve kitâbelerde "bey, emîr-i a'zam, han, hudâvendigâr, padişah, sultânü's-selâtin, melikü'l-mülûk" gibi unvanlarla anılır. Osmanlı tarihlerinde yaygın olarak Gazi Hünkâr ve Hudâvendigâr şeklinde geçer. Sırp ve Bulgar kaynaklarında Tsar, büyük emîr; bir Ceneviz belgesinde "dominus armiratorum Turchie" unvanına rastlanır. Büyük kardeşi Süleyman aynı anneden doğmuştur. Diğer kardeşleri Sultan, İbrâhim, Halil ve Kasım başka annelerdendir. Tahta çıktığı sırada bunlardan İbrâhim ve Halil hayattaydı.

Orhan Bey, İzmit fethine hareket etmeden önce (737/1337) ona Bursa ile Bey sancağını verdi. Murad on iki yaşında "küçük yaşından beri lalası olan Şâhin" ile (İdrîs) birlikte Bursa Bey sancağına gönderildi (Neşrî, I, 162-164). İzmit'in fethinden sonra Sultanöyüğü (Eskişehir) sancağına nakledildi. Rumeli fâtihisi olarak anılan kardeşi Süleyman Paşa'nın ölmesi üzerine 758'de (1357) lalası Şâhin ile birlikte önemli bir kuvvetle Rumeli'ye gönderildi. Orada 1362'ye kadar şehzade sıfatıyla fütuhatta bulundu. Osmanlı kroniklerinde bu faaliyeti tahta cülûsundan sonraya yerleştirilmiş ve bu yanlışlık modern tarihçileri bir takım hatalı varsayımlara götürmüştür.

Papalık ve Bizans Haçlı donanmasının 760'ta (1359) Lapseki ve Saros körfezi çi-

karmasını önleyen Şehzade Murad'ın emrinde Lala Şâhin gibi yetenekli bir kumandanın yanı sıra Evrenos (Evrenuz) ve Hacı İlbey gibi serhad beyleri de bulunuyordu. Ancak küçük kardeşi Halil'in Rum korsanlarınca esir alınıp Foça'ya götürülmesi, babası Orhan'ın oğlunun kurtarılması için İmparator V. Yuannis Paleolog ile anlaşması sırasında Rumeli'deki askerî faaliyetlerini bir süre durdurmak zorunda kaldı. Halil'in kurtarılıp teslim edilmesi üzerine (Şevval-Zilkade 760 / Eylül-Ekim 1359) fetih hareketine yeniden başladı. 1360-1361'deki faaliyetlerini belirli bir plana göre icra etti. Önce Edirne'ye gelebilecek askerî yardımları kesmek için akıncıları İstanbul önlerine kadar gönderdi. İstanbul-Edirne yolu üzerindeki başlıca kaleler olan Bantoz (Panados), Çorlu (Tsurullos), Misini (Mosunopolis), Lüleburgaz (Verguli) ve Babaeski (Bulgarufigon) ele geçirildi (İnalçık, *Edirne*, s. 146). Öte yandan Meriç nehrine doğru Güney Trakya yol kavşağında Keşan Kalesi, Edirne'nin güneyinde Trakya'nın ikinci büyük merkezi Dimetoka (Didymoteikhon) Kalesi zaptedildi (761/1360 veya 762/1361). Böylece Edirne her türlü yardımdan tecrit edildi.

762 (1361) baharında Şehzade Murad, Rumeli kuvvetlerini emri altında toplayıp Edirne üzerine yürüdü. Edirne'nin 55 km. doğusunda Babaeski'de karargâh kurup Lala Şâhin kumandasında orduyu ileri gönderdi. Edirne tekfuru onu Sazlıdere vadisi önünde karşıladıysa da bozguna uğradı ve Edirne'ye çekildi; geceleyin Meriç üzerinden gemiyle Enez'e kaçtı. Ardından Edirne halkı şehri teslim etti (28 Cemâziyelâhîr 762 / 5 Mayıs 1361). Murad ordusuyla Kum Kalesi kapısından şehre girdi (Oruç b. Âdil, vr. 41^a). Daha sonra Edirne'yi güvence altına almak için Lala Şâhin ile birlikte kuzeyde Bulgaristan'a ait Eski Zağra ve Yukarı Meriç vadisinde Filibe doğrultusunda sefere çıktı. Fakat bu sırada Bursa kadısı Çandarlı Kara Halil'den Sultan Orhan'ın ölümü haberi geldi (Cemâziyelevvel 763 / Mart 1362).

İznik ve Eskişehir'de bulunan kardeşleri İbrâhim'in (o zaman altı yaşında) ve Halil'in (on altı yaşında) adamları, Karaman ve Eretna kuvvetlerinin desteğiyle şehzadeler adına Bursa'da tahtı ele geçirmek için harekete geçtikleri gibi Orhan Bey'in ölümünü fırsat bilen Amasya emirlerinden Bahtiyar Bey de Ankara'yı almış, Karamanoğlu 757'de (1356) Osmanlılar'ın eline geçmiş olan Sivrihisar bölgesini işgal etmişti. Murad, Rumeli'de lalası Şâhin'i uç/uc beyleri üzerinde beylerbeyi tayin

edip Rumeli'den ayrılarak Bursa'ya ulaştı ve Kadı Çandarlı Kara Halil ile buluştu. Çandarlı o gelinceye kadar duruma hâkim olmuş, böylece Murad güvenle tahta çıkabilmişti. Bu arada Edirne'de oturan Beylerbeyi Lala Şâhin, Eski Zağra ve Filibe'yi eman ile teslim almıştı. Meriç vadisinde önemli bir şehir olan Filibe, Osmanlı rivayetine göre uzun bir kuşatma sonunda 765'te (herhalde milâdî 1364 bahar veya yazında) teslim olmuştu. Burası 767'de (1366) Murad Rumeli'de iken Beylerbeyi Lala Şâhin'in uç merkezi olacak, Şâhin oradan İhtiman ve Samakov istikametinde akınlara başlayacaktır.

I. Murad tahta geçtikten sonra 766 (1365) yılına kadar Karaman ve Eretna tehdidi yüzünden Anadolu'da kaldı. Eretna oğlu Mehmed'i tahta çıkaran Karamanoğlu Alâeddin, Ankara'ya hâkim olan Bahtiyar Bey'le ittifak halinde Osmanlı topraklarına saldırdı. I. Murad, 1362 kışını Bursa'da geçirdikten sonra güçlü bir ordu toplayarak ertesi yılın baharında sefere çıktı. Eretna'nın Moğol birliklerini (Barımbay ve Samagar aşiret kuvvetleri) Eskişehir bölgesinde bozguna uğrattı, Karaman ordusunu püskürttü. Bunun üzerine kuşatma altında bulunan Ankara ahîleri kalenin anahtarlarını getirip teslim ettiler. Karaman ve Eretna tehdidi böylece ortadan kalktı.

1364'te Anadolu'da Türkmen beylikleri ve Mısır'da Memlûkler'e karşı genel bir Haçlı seferi hazırlıkları yapılmaktaydı. Safer 767'de (Ekim 1365) on altı kadirge, 10.000 asker taşıyan altmış sekiz gemi ile Kıbrıs Kralı Pierre'in ordusu İskenderiye'yi ele geçirmiş, Mısır'ın zengin ticaret limanı yağma ve yangında harabeye dönmüştü. İskenderiye yağma ve katliamı Avrupa'da İslâm'a karşı kazanılmış en büyük zaferlerden biri olarak kutlandı. Ertesi yıl papalığın genel Haçlı planı dahilinde Osmanlılar'a karşı Savua Kontu VI. Amedeo kumandasında bir Haçlı ordusu Gelibolu'yu aldı (Zilhicce 767 / Ağustos 1366).

I. Murad, Bizans'a ve Haçlılar'a karşı Trakya'daki fetihleri korumak ve İstanbul doğrultusunda yeni fetihler yapmak için daha önce Receb 767'de (Mart 1366) Rumeli'ye geçmiş, Gelibolu Boğazı yoluyla Malkara'ya gelmişti. İdris-i Bitlisî'ye göre beş yıl Rumeli'de kalan I. Murad bu zaman zarfında Bizans ve Bulgar topraklarında birçok fetihle bulundu. Meriç nehri üzerinde Edirne yakınında Çirmen (Çirmianon / Tshronomen) üstüne kuvvet gönderdi, kale eman dileyip teslim oldu. I. Mu-

I. Murad'ı tahtında tasvir eden bir minyatür (*Silsilenâme-i Âl-i Osmân*, İÜ Ktp., TY, nr. 9365)

rad, Lala Şâhin ve Gazi Evrenos emrindeki kuvvetleri Malkara'ya çağırdı; kuvvetlerinin arkasını güvenceye almak için Lala Şâhin'i Meriç ağzında Ferecik (Fire, Vira) üzerine gönderdi, kendisi de Bizans'a karşı harekete geçti. İstanbul yakınında İnçügez'i kuşatıp aldı, oradan Burgaz dağları tarafına yönelerek İstanbul'a yakın Çatalburgaz'ı (Çatalca) ve Küçükçekmece yakınında iki kaleyi ele geçirdi. Lala Şâhin, Ferecik fethini tamamlayıp onunla buluştu ve birlikte Karadeniz kıyısında Polunya (Apolunia, Sozopol, Süzebolu) Hisarı üzerine yürüdüler, ancak burayı ele geçiremediler. Savua kroniğine göre Amedeo kaleyi 1366 Ekiminde Bulgarlar'dan almış ve Skafida'da Osmanlı gemilerini yakmıştı. Osmanlı kuşatması, kale henüz Amedeo'nun elinde iken 1366 Ekimi ile 1367 Nisanı arasında cereyan etmiş olmalıdır. Anonim tarihler Murad'ın kaleyi on beş gün kuşattığını, fakat alamayıp hayal kırıklığı içinde Devletlü Kabaağaç (bugün haritalarda Sozopol'ün 100 km. batısında Devletliagaç) mevkiine çekildiğini belirtir. Rumeli'de kaldığı sırada ilkin Dimetoka'da oturmuş, Edirne'de saray inşasını emretmiş, inşaat bitince oraya geçmişti (770/1369).

Bizans'a karşı 1366 seferinde I. Murad başlangıçta Bulgar Çarı Aleksandr ile birlikte hareket etmişti. Bizans imparatoru Bulgaristan'a ait Sozopol (Süzebolu), Mesembria (Misivri) ve Anchialos (Ahyolu) kalelerini ele geçirmek istediğinden Bulgar Çarı Aleksandr Murad ile müttefik olmuştu. Amedeo bu kaleleri alıp Bizans'a verdi ve çar ile anlaştı. 1366 yılı sonlarında I. Murad'ın Bulgar çarı ile ittifakı son bulmuş ve Bulgar toprakları Osmanlı saldırılarına açılmış bulunuyordu. 769 (1368) baharında I. Murad, Doğu Bulgaristan'da önemli askerî harekâta girişti. Balkan dağ geçitlerini kontrol eden Aydos (Aetôs) ve Karın ovası (Karnobat / Karinâbâd) üzerine yürüdü; Aydos savaşı teslim oldu, Karın ovası da kolaylıkla ele geçirildi. Oradan yelgilyle ric'at ettiği Sozopol üzerine gelip kaleyi kuşattı ve eman ile teslim aldı (Osmanlı rivayetlerinde 779/1377 tarihi yanlıştır). 770 (1369) kışında Edirne Sarayı'nda kaldı. O yılın baharında Bizans'a karşı yeniden harekâta geçerek Trakya'da Istaranca (bugün Yıldız) dağları eteğinde Pınarhisar, Kırkkilise (Kırklareli) ve Vize kalelerini ele geçirdi. Sultan Murad'ın İstanbul doğrultusunda Trakya'da yaptığı bu fetihler İstanbul'da paniğe yol açtı. İmparator V. Yuannis, son çare olarak Katolikliği tanıma pahasına Batı'dan bir Haçlı ordusuna harekete geçirmek amacıyla pa-

panın yanına gitmeye karar verdi (Halecki, s. 169-212).

I. Murad, 1368-1369'da Bulgaristan ve Bizans'a karşı hareket ederken aynı zamanda Kara Timurtaş Bey'i Tunca vadisinde Kızılcaagâç Yenicesi (Elhovo) ve Yanbolu (Yamboli), Lala Şâhin'i Samakov ve İhtiman üzerine göndermişti (herhalde 1369 bahar (ve yazı). Timurtaş, Kızılcaagâç Yenicesi ve Yanbolu'yu alıp çok miktarda ganimetle Edirne'ye döndü. Lala Şâhin ise büyük kuvvetlerle hareket ederek Rodop ve Balkan silsileleri arasında tarihi Kapulu - Derbend'e (Trayan - Kapısı, XIX. yüzyıl haritalarında Kapucuk) dayanmış, oradan İhtiman ovasına inmiş, halkı eman güvencesiyle Osmanlı himayesi altına almıştı. Ardından güneye dönüp Samakov'a yürüdü. Sırp (Laz) askerinin büyük kuvvetlerle işgal etmiş bulunduğu Çamurluova'da çetin bir savaş verdi. Samakov yolunu açtı ve önemli demir madeni bulunan bu şehri Osmanlı hâkimiyeti altına soktu. İhtiman'ın ele geçirilmesiyle Sofya doğrultusunda ana yol açılmış oluyordu. Lala Şâhin'in bundan sonraki akınları bu istikamette olacaktı. Bizans diplomasisi, Haçlı girişimlerini daha ziyade Osmanlılar üzerine çekmek için yoğun çaba gösteriyordu (a.g.e., s. 82, 85). V. Urban'ın (1362-1370) papa seçilmesi Haçlı seferlerinin Osmanlılar'a karşı yoğunlaşması sonucunu verdi. Bu sırada İtalya'da iki yıla yakın kalan imparator (Ağustos 1369 – Nisan 1371), Türkler'e karşı hiçbir siyasî yarar sağlayamamıştı (a.g.e., s. 233).

Aslında Amedeo'nun Gelibolu'yu ele geçirip Bizans'a teslim etmesi (14 Haziran 1367) Rumeli'de Osmanlılar için kritik bir durum ortaya çıkarmıştı ve İstanbul'da papa ve Latinler'le iş birliğini zorunlu gören Batı - Katolik yanlısı partiyi kuvvetlendirmişti. I. Murad, Gelibolu'nun iadesi için baskı yapıyordu. Çirmen savaşıdan önce Serez Despotu Uglyeşa'nın elçileri İstanbul'a geldiği sırada I. Murad, Bizans'a Gelibolu'nun teslimi şartı ile barış önerdi (a.g.e., s. 243). 1367-1370 döneminde I. Murad'ın Trakya'daki fetihleri İstanbul'da korku ve telaşa sebep olmuş, imparator sultana elçi heyeti göndererek (Kydones'ün Gelibolu'ya ait "non reddenda" nutku: a.g.e., s. 241) uzlaşmayı denemiş, I. Murad Gelibolu'nun geri verilmesinde ısrar etmişti. Kydenos'a göre Türkler, Rodop dahil Trakya'nın önemli bir bölümünü ellerinde tutmaktaydı. İstanbul halkı "bir hâpiste veya kafesteki hayvanlar gibi" şehirde kapalı kalmıştı. Makedonya Sırp Despotu Jovan Uglyeşa'dan İstanbul'a gelen

Sırp heyeti, ortak düşman olan Türkler'e karşı ittifakı bir izdivaçla güçlendirme teklifini getirmiş ve para sunmuştur. Kydenos'a göre, yardım ancak İtalyanlar ve Macarlar gibi para ve asker bakımından zengin Batı ülkelerinden gelebilirdi. I. Murad, Gelibolu geri verilmedikçe barış yapmayacağını bildirdi. İstanbul'daki çoğunluk Gelibolu'nun teslimine razıydı. Kydenos ve Latin yanlıları ise uzlaşmaya karşıydılar. Sonunda Sırplar'ın ittifak teklifi kabul edildi.

V. Yuannis Paleolog ve Sırp Despotu Jovan Uglyeşa, Türkler'i Trakya'dan tamamıyla sürüp çıkarmak düşüncesindeydi. Uglyeşa güneyde Evrenos'un, kuzeyde Meriç vadisinde Hacı İlbey ve Lala Şâhin'in ilerlemesini tehlikeli görüyordu. 1360'tan bu yana Türkler akınlarnı Athos manastırları bölgesine kadar götürmüşlerdi. Uglyeşa, Patrik Kallistos'un ölümünden sonra da Türkler'e karşı Bizans ile ittifak fikrini hâretle sürdürdü (Ostrogorski, s. 127), İstanbul'dan yeni patrik Philotheos anlaşıma için Serez'e İznik metropolitini gönderdi. Sırp ve Bizans patriklikleri arasındaki problem çözüldü ve anlaşma imzalandı (1368). Mayıs 1371'de kiliselerin birliği ilân edildi.

Uglyeşa'nın despotluğu Serez merkez olmak üzere Rum ve Türkler'le sınırdışı. Batı Makedonya'da Uglyeşa'nın kardeşi ve müttefiki Kral Vukaşin'in toprağı Prizren, Üsküp ve Prilep'i içine alıyordu. Ostrogorski'ye göre, Vukaşin'in sefere katılmış olması Sırplar bakımından Çirmen savaşının önemini göstermektedir. Saldırı kararı 772 (1371) baharında alındı. Sırp ordusu, Trakya'dan Arnavutluk'a kadar uzayan bölgedeki yerli Rum ve Sırp kuvvetlerinden oluşmaktaydı.

Rumeli'de Lala Şâhin, Sırp ordusunun yürüyüşü karşısında Bursa'daki I. Murad'dan yardım istedi. Sırp ordusu güçlü bir direnişle karşılaşmadan Meriç'in sol kıyısında Çirmen'e kadar ilerledi. Edirne tehlike altına girdi. Lala Şâhin'den imdat haberini alan I. Murad Anadolu kuvvetlerini toplayıp harekete geçti. Boğaz'a kadar geldiyse de buraya ve Gelibolu'ya Sırplar'ın müttefiki olan Bizanslılar hâkim olduğundan geçemedi. Ayrıca Bursa-Lapseki yolu üzerinde Karabiga'yı da (Pegae) gerisinde bırakamazdı. Osmanlı savaş meclisi, o yaz muazzam surların arkasında denizden destek alan Pegae Kalesi'nin alınmasına karar verdi. Ordu kaleye kara tarafından saldırırken Aydıncık (Edincik) deniz üssünden İldutan kumandasında (mezari ve camisi Edincik'te) gelen Osmanlı

MURAD I

donanması denizden yardımı kesmekle görevlendirildi. Sultan denizden ve karadan “yagmâ”, genel saldırı ilân etti. Biga kuşatmasının 1371 yazında olduğu kesindir (Osmanlı rivayetinde verilen 766/1364-65 tarihi yanlıştır).

Osmanlı rivayetine göre Çirmen veya Sırp Sındığı savaşı (15 Rebûlevvel 773 / 26 Eylül 1371) Hacı İlbeği idaresindeki öncü Osmanlı kuvvetlerinin âni bir baskınıyla sonuçlandı. Sırplar bu gece baskını neticesi çıkan karışıklıkta birbirine girdi; çoğu Meriç’e düşüp boğuldu ve tam bir bozguna uğradı. Savaşın ayrıntıları Osmanlı kaynaklarından Âşıkpaşazâde ve Neşrî’de verilir ve Sırp Sındığı diye de anılır. Anonim tevârîh-i Âl-i Osmânlar’da ise Sırplar’ı dağıtan Hacı İlbeği’dir. Savaşın tarihi Osmanlı kaynaklarında 766 (1364-65) olarak verilirse de hristiyan kaynakları doğru tarihi 26 Eylül 1371 şeklinde kaydeder. Sırp keşişi İsaia’ya göre ise Despot Uglyeşa, bölgedeki bütün Sırp ve Rum askerleri toplayıp kardeşi Vulkaşın ile birlikte Türkler’i Makedonya’dan (Trakya) kovmak için hareket etti. Sırp ve Rum askerleri 60.000’i buluyordu. İsaia’ya göre ancak Sırp önderleri Allah’ın emirlerine karşı geldikleri için bu kötü âkıbete uğradılar. Batı tarafındaki hristiyanlar (öbür Sırp knezleri) yardıma gelmedi. I. Murad Anadolu’da Biga kuşatmasındaydı.

Savaşın sonra Makedonya’daki Sırp prensleri Vulkaşın’ın oğlu Kral Marko, Despot Dragaş, kardeşi Konstantin, I. Murad’a baş eğip haraçgüzârı olmayı kabul ettiler. Uglyeşa’nın topraklarına ailesi sahip çıkmadı. Bizans imparatoru bir beratla oğlu Manuel Paleologos’a “Sırp boyunduruğundan kurtulmuş” Bizans şehirlerini tevcih etti. 1373’te Kavalâ’da Rum Alexios, Türkler’den ve Sırplar’dan bazı şehirleri zaptettiğini Venedik’e bildiriyor, ertesi yıl Venedik vatandaşlığını alıyordu. Papalık hristiyanların başına gelen bu felâketi ancak 1372 ilkbaharında öğrendi. Papa XI. Gregor, Macar kralına 1372 tarihli yazısında Türkler’in “Sırp magnatlarını” hâkimiyet altına aldıkları, böylece Macaristan, Sırbistan ve Arnavutluk’un arasına sokuldukları, Adriyatik denizi kıyılarındaki limanlara kadar gelmelerinden korkulduğu ve Türkler’in Hristiyanlık sınırları dışına atılması gerektiğinden söz edilmektedir.

Meriç savaşı sırasında ölen Vulkaşın’ın mirası üzerinde anlaşmazlık çıktı. İşkodra’dan Georg Balşić, Prizren’i ele geçirdi (1372); Jupan, Nikola Altomanović’in hücumuna uğradı. Duşan’ın imparatorluğu

rakip yerel prensliklere bölünmüş bulunuyordu. Bu gelişmeler I. Murad’ı Balkanlar’da üstün bir hükümdar durumuna getiriyor, Tuna ve Adriyatik’e doğru yeni fetihleri kolaylaştırıyordu. Papa, Venedik’e gönderdiği 13 Kasım 1372 tarihli “bulla”-sında Osmanlı zaferinden Bizans ve Sırp Krallığı’na karşı bir zafer olarak söz etmişti. Papa, daha önceki bir mektubunda Murad’ın Bizans topraklarına büyük bir saldırıda bulunduğunu da belirtmişti. Söz konusu Osmanlı fetihleri, Kırkkilise-Vize kalelerinin fethiyle sonuçlanan harekât-tan ibarettir. Papanın bu sözleri de Bizans’ın Sırplar’la ittifak etmiş olduğunda kuşku bırakmaz. Çirmen’deki yenilgi haberi üzerine papa, bir Haçlı seferi hazırlamak için Thebes’te (Livadia) ilgili hristiyan hükümetlerinin bir araya gelip görüşmelerini istedi. Venedik, Cenova, Kıbrıs, Yunanistan’daki bütün Latin devletleri ve Aragon kralı toplantıya davet edildi. O zaman Levant’ta Batılı Latinler, Pera, İzmir, Atina, Rodos, Kıbrıs, Antalya, Ege adaları ve Mora’da hâkimdiler. Türk istilâsını durdurmanın yollarının konuşulduğu toplantıdan bir sonuç alınamadı.

I. Murad’a karşı imparatorla anlaşma yapan ve hararetili bir Haçlı yanlısı olan Papa V. Urban 1370’te ölmüş bulunuyordu. Kiliselerin birliği ve Türkler’e karşı Haçlı tasanları suya düştü. Borca batmış, küçük bir ücretli asker grubu ile İstanbul’a dönen imparator Çirmen’de olan biteni öğrendi. Bizans için bütün umutlar kaybolmuştu. İmparator, İstanbul’da Osmanlılar ile anlaşma yanlılarına katılmaktan başka çare kalmadığını gördü; diğer Balkan hânedanları gibi I. Murad’ın haraçgüzârı olmayı kabul etti (1372 kışı); yılda 15.000 “hyperper” (1 hyperper yarım Venedik altını) ödeyecek ve sultanın seferlerine askeriyle bir vasal olarak katılacaktı. İmparatorun Osmanlı sultanının vasalı olması I. Murad için son derece önemli bir başarı idi. Böylece Gelibolu Boğazı’ndan Rumeli’ye tehlikesiz geçme imkânı doğuyor, Rumeli’de Osmanlı hâkimiyeti güvence altına alınıyordu.

Son haber Roma’da şaşkınlık doğurmuştu ve imparatorun Türkler’le ittifak ettiği, birlikte sefere çıktığı söyleniyordu. 775 (1373) sonbaharında imparatorun, büyük oğlu Andronik’in hukukunu çiğneyip küçük oğlu Manuel’i ortak imparator ilân etmesi, Murad’la bir anlaşmanın sonucu olabilir (Halecki, s. 303; krş. Barker, s. 20). İmparator, papaya gönderdiği mesajlarda Murad ile yapılan anlaşmanın geçici bir barış olduğunu söylüyor, papa ile ilişkilerini kes-

memeye çalışıyor, özür olarak Macar kralının vaadini yerine getirip ordusuyla hareket etmediğini ekliyor ve papanın Macar kralını harekete geçmeye teşvik etmesini istiyordu. Papa, Macar kralına bu konuyu bildirmekte gecikmedi. Papa, 1375’te İstanbul’un Türkler tarafından işgal edilmesi ihtimalinden ciddi olarak kaygı içindeydi (Halecki, s. 306-307). Ege’deki Latin kolonileri Anadolu’dan gıda maddeleri, özellikle buğday almadan yaşayamazdı. Papalık için şimdi âcil konu, Türkler’i Batı’ya yayılmaktan alıkoymaktı. Papa, Haçlı seferi için endüljanslar dağıtıp para topladığı gibi, Türkler’le ticaret yapan hristiyanları aforoz ediyordu. Tebriz’den İstanbul’a gelen bir piskoposun gözlemine göre, imparatorla anlaşma arefesinde birçok Türk İstanbul’a gelmiş, şehir sanki onların işgalinde imiş gibi bir görüntü ortaya çıkmıştı (a.g.e., s. 308). I. Murad’ın Batı’daki gelişmelerden korkusu yoktu.

Türkler’e karşı Balkanlar’da Haçlı seferi için Macar kralı düşünülmüyordu. Macar Kralı Louis, papaya mektubunda (a.g.e., s. 266) Meriç zaferinden sonra Bulgaristan ve Sırbistan’da Osmanlılar’ın geniş bölgeleri ele geçirdiklerini ve doğrudan doğruya Macar topraklarını tehdit ettiklerini vurgular; kendisinin 1374 Mayıs’ında harekete geçeceğini bildirir. Tuna’nın güney kıyılarında Macar banlıkları kurulmuş olup Sırplar, Bulgarlar ve Bosna, Osmanlı fetihleri kadar Macarlar’dan da çekinmekteydi. Kral çok geçmeden Dalmaçya’da rakibi Venedik’e karşı savaş ilân etti. Aslında Macar kralının Kuzey Balkanlar’da Tuna’nın güneyinde yayılma girişimleri I. Murad’ın işine yaramaktaydı. I. Murad’ın haraçgüzârlığını kabul etmekle beraber imparator papalıkla sıkı teması sürdürüyordu. İstanbul ve Selânik kuşatma altındaydı. 1367’den beri Gelibolu’yu elinde tutan imparator papaya, Rumeli ile Anadolu arasında gidiş geliş kontrol için Boğaz’da on iki kadirganın sürekli devriye gezmesini önerdi; masrafi ilgili devletler sağlayacaktı (a.g.e., s. 274).

Çirmen zaferinden sonra I. Murad, İdris-i Bitlisî’nin rivayetine göre, 773-775 (1372-1374) yılları arasında ikinci defa geçtiği Rumeli’de önemli fetihlerde bulunmuştur (Trakya’da 1366-1370 yıllarındaki fetihler kaynaklarda yanlış olarak 1372 yılında gösterilir). 773 hicri yılı baharı 1372 yılına, 775 yılı baharı ise 1374 baharına rastlar (sefer mevsimi daima bahardadır). İdris-i Bitlisî’ye göre 772 (1370) yazında Lala Şâhin Sarıyar savaşını kazandı ve Rilya (Rila) dağı eteğindeki bölge

halkını itaat altına alıp Filibe'ye döner. Rila Manastırı keşişlerine muafiyet berati ilk defa bu tarihte verilmiş olmalıdır (Nedkoff, 805 tarihli berat). Böylece Sofya akınlara açılmıştır (o sırada sultan Bursa'da idi). Lala Şâhin, Kostantin-ili (Köstendil) taraflarında bazı yerleri işgal etmişti. Yine bu kaynağa göre 773 (1372) baharında I. Murad, Lala Şâhin'in fetihlerini tamamlamak üzere büyük bir ordu ile Rumeli'ye geçti, Velbujd hâkimi Konstantin üzerine yürüdü. Tekfur boyun eğdi ve kalelerin anahtarlarını getirip teslim etti. I. Murad onu haraçgüzâr olarak bölgesinde bıraktı. 791'de (1389) I. Murad Kosova'ya hareket ettiği sırada Köstendil hâkimi Konstantin, sultanın ordusuna katılıp orduya erzak sağlayacaktır. 10 Nisan 1372'de Osmanlı kuvvetleri ilk defa Selânik'i kuşatır ve çekilir. I. Murad, Osmanlı zafere yaralanan Sırp knezlerinin ve Bizans'ın, Uglyeşa'nın mirasına konmasına göz yumamazdı. Herhalde 1372 ve 1373 yıllarında I. Murad Rumeli'de bulunuyordu. İmparatorun Osmanlı haraçgüzârlığını kabul edip bu sıfatla sultanın ordusuna katıldığı kesindir; o sırada İstanbul ve Bursa'da bırakılmış olan Andronikos ve Savcı Bey'in birlikte isyanlarına dair Bizans ve Batı kaynaklarında kesin bilgiler vardır. Savcı Bey isyanı hakkında Osmanlı rivayeti 787 (1385) tarihini verir ki yanlıştır. İmparator İoannes'in büyük oğlu Andronikos Palaiologos ve Şehzade Savcı Bey 1373 Mayıs başında harekete geçtiler. Savcı Bey Bursa'da kendini sultan, Andronikos İstanbul'da kendini imparator ilân etti. Bizans kaynaklarına göre 25 Mayıs 1373'te Boğaziçi'nde Pikridion'da her ikisi savaşta yenilgiye uğradı, Andronikos babasına teslim olurken (30 Mayıs) Savcı Bey Trakya'ya kaçıp Dimetoka Hisarı'na sığındı, orada 7 Eylül'e kadar dayandı (Dölger, [1961], s. 329-332). Osmanlı rivayeti ise farklıdır. Buna göre Bursa'da Savcı Bey isyan ettiğinde I. Murad Edirne'de idi. İsyanı duyunca Boğaz'ı geçip Biga tarafına geldi ve isyandan habersiz görünerek oğlunu buraya sürek avına çağırdı. Savcı Bey etrafındaki yakınlarının kışkırtmasıyla hazinayı dağıtmış ve kendi adına hutbe okutmuştu. Savcı Bey babasının davetine gitmedi, asker toplayıp karşı koymaya karar verdi. Bunun üzerine I. Murad Bursa'ya yürüdü; Bursa yakınında Kite ovasındaki karşılaşmada şehzade ele geçti; yandaşları kılıçtan geçirildi. I. Murad oğlunun suçunu itiraf ile itaat etmesini istedi, öğütte bulundu. Şehzade sert sözlerle karşı koydu ve babasını hiddetlendirdi. I. Murad, bir daha tahta geçme imkânını orta-

dan kaldırmak için oğlunun gözlerine mil çekti. Bir Bizans kroniğine göre de (Barker, s. 20, not 47) Savcı Bey on ay on gün babasından kaçtı. Onun bu zaman zarfında Dimetoka'dan Bursa'ya döndüğü anlaşıyor. Bu takdirde Kite ovasındaki çarpışmanın 1374 baharında olduğu ortaya çıkar. I. Murad, 1373 baharında V. İoannes'ten denizi geçmek üzere gemiler hazırlanmasını istemişti (Thiriet, *Régestes*, I, 541; 14 Temmuz 1374). Sultanın İoannes ile birlikte 1373'te Edirne'de olduğuna şüphe yoktur. Osmanlı rivayetinde Kite savaşı hakkında verilen ayrıntılar herhalde hikâyenin kalan kısmını tamamlamaktadır.

Osmanlı rivayetine göre I. Murad, 775 başlarında (Haziran 1373) Çandarlı Kara Halil Hayreddin ile Rumeli'de idi. Kendisi Edirne'de oturup Hayreddin ile Gazi Evrenos'a Serez istikametinde ileri harekâta bulunma emrini verdi. Beylerbeyi Lala Şâhin'i de Batı Bulgaristan üzerine gönderdi. Hayreddin Paşa Gümülcine (Komotini) uç merkezinde oturdu. Evrenos Bey Buri (Borukale, Pöros), İskeçe'yi (Xanthi), eman ile aldıktan sonra daha batıda Marulya'ya (Maronia, Avrathisarı) yöneldi ve burayı da teslim aldı. Kalenin hâkimi bir prenses olduğundan Türkler kaleye Avrathisarı adını verdiler. Hayreddin Paşa'nın Serez üzerine gönderdiği Kara Balaban burayı alamadı ve şehri sürekli abluka altında tuttu.

İdris-i Bitlisî'ye göre I. Murad üçüncü defa Rumeli'ye geçip Bulgar Çarı Şişman (Sumanos) üzerine yürüdü. Bulgar çarı, Sırp knezleri gibi itaat edeceğini söyleyerek üç yıllık haraç ve pişkeş ile sultanın huzuruna çıktı; yapılan anlaşmaya göre Şişman sultanın her seferine katılacaktı. Kış Rumeli'de geçiren I. Murad, Timurtaş'ı "bi'l-istiklâl" beylerbeyi yapıp Bursa'ya döndü. Timurtaş 1375-1381 döneminde Rumeli'de önemli reformlar gerçekleştirdi, yerli hristiyan askerlere timar verilerek eski topraklarının bir kısmında Osmanlı ordusunda hizmet şartıyla yerlerinde bırakılması sağlandı. Bu reform Osmanlılar'ın Balkanlaşması sürecinde önemli bir adım oldu. Her şeyden önce Balkanlar'da yerli askerî grupların direnci önendi, Osmanlı ordusu, müslüman ve hristiyan erlerle bir Balkan ordusu haline geldi, Murad'a Anadolu'daki rakiplerine karşı ezici bir üstünlük sağladı. İslâm memleketlerinden gelip padişahın hizmetine giren Arap, Acem ve Türkler sarayda sipahi oğlanları bölüklerine alındı. Bu kapıkulu sipahileri, Bizans imparatorunun hassa alayına benzetmekle. Daha önemli bir reform ise, timarlı ordusunda yaygın bir hoşnutsuzluk sebe-

bi olan, ölen timar erinin timarının alınıp başkasına verilmesi uygulaması yerine timarın ölenin oğulları arasında bölüştürülmesi kuralının getirilmesi idi.

Bu sırada Osmanlı diplomasisinin en çok ilgilendiği şey Gelibolu'yu geri almaktı. 1376 Ağustosunda IV. Andronikos (kör edilmiş, fakat iyileşmişti), Cenevizliler'in ve I. Murad'ın yardımıyla İstanbul'da tekrar imparatorluk tahtını ele geçirdi. Andronikos, babası V. İoannes'i ve oğullarını zindana attı. Tenedos'u (Bozcaada) Cenevizliler'e vermeyi vaad ettiyse de, Venedikliler adayı işgal edince Cenevizliler ile savaş başladı; Andronikos, Gelibolu'yu I. Murad'a teslim etti (779/1377). I. Murad 1379'da siyasetini değiştirdi. Rebülevvel 781'de (Haziran 1379) V. İoannes zindandan kurtulup Üsküdar'a onun yanına kaçmayı başardı. I. Murad'a daha fazla haraç ödeme, ordusuna yardımcı asker gönderme ve Anadolu'da Philadelphia'yı (Alaşehir) teslim etme vaadinde bulundu. Andronikos, Pera'ya Cenevizliler'in yanına sığındı ve 1381'de babasıyla yapılan bir anlaşmaya kadar mücadeleyi sürdürdü.

Gelibolu Boğazı'nı kontrol eden Tenedos adasını elde etmek iki büyük deniz gücü olan Venedik ile Cenova arasında bir mücadeleye konusu oldu; o zaman I. Murad, donanmasından yararlandığı Cenova'yı destekledi. Osmanlılar, daha önce 1352-1355 Venedik-Ceneviz savaşında Cenevizliler ile iş birliği yapmış ve kapitülasyon vermiş olup Cenova'yı bir müttefik olarak görüyordu. Cenova, Osmanlı limanlarını serbestçe kullanmakta ve donanmaya gerekli erzakı bu limanlardan sağlamaktaydı. Ceneviz Perası karşısında İstanbul limanında büyük yatırımları olan Venedik, daima Bizans'ın yanında yer alıyor, İstanbul'un Osmanlı nüfuzu altına girmesine karşı bulunuyordu. Torino Antlaşması ile (Ağustos 1381) Tenedos'ta kalelerin yıkılması gündeme geldiği zaman Venedik, Cenevizliler'e adaya yönelik Osmanlı tehdidini hatırlattı.

783 (1381) yılında I. Murad, Anadolu beyleri üzerinde kontrolünü sağlamak için diplomatik teşebbüse geçti. Bursa'da büyük bir düşün düzenledi. Anadolu beylerini çağırdı. Germiyanoglu Süleyman, Hamid-ili'ni ele geçirmek isteyen Karamanoglu'na karşı Hamid-ili Beyi İlyas'ı desteklemiş ve iki arada kalmamak için I. Murad ile akrabalığı ve iş birliğini tercih etmişti. Şehzade Bayezid ile Süleyman'ın kızının düğünü için I. Murad 1381 sonbaharı veya kışında Edirne'den Bursa'ya geldi.

MURAD I

Düğün 784 (1382) ilkbaharında Bursa'da büyük merasimle gerçekleşti. Anadolu beyleri Karamanoğlu, Hamidoğlu, Menteşeoğlu, Tekeoğlu, Batı Anadolu'dan Saruhan ve Aydınolu, Kastamonu'dan İsfendiya düğüne çağrıldı. Karaman ve Güney Anadolu beyleri üzerinde üstün nüfuz sahibi Memlük sultanı ihmal edilmemişti. Düğünde Mısır elçisine bütün öbür elçiler üzerinde yer verildi. Düğünde I. Murad kızı Nefise (Melek) Hatun'u Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey'e nişanladı. Rumeli'den gelen uç beyi Evrenos, Anadolu beylerini gölgede bırakan bir zenginlik ve satvet gösterdi. Düğüne I. Murad'ın Rumeli'deki haraçgüzâr hristiyan knezleri de davet edilmiş görünmektedir. Osmanlı rivayeti bunlardan yalnız Branković'i (Vilkoğlu) zikreder. Düğün esnasında önemli diplomatik anlaşmalar yapıldı. Germiyan'dan, Karaman ülkesine sınırdaş bölge (Kütahya, Simav, Eğrigöz [Emet], Tavşanlı) ve zengin Gediz Şaphânesi Bayezid'in çeyizi olarak şehzadeye verildi. I. Murad, Rumeli'ye hareketinden önce Bayezid'i Timurtaş'la beraber Kütahya'da yerleştirecektir. Osmanlı hânedanı ile Anadolu ve Balkan hânedanları üzerinde izdivaç yoluyla bağımlılık kurma, I. Murad zamanında başlıca diplomatik araç olarak sık sık uygulanmıştır.

Düğün, I. Murad'ın Anadolu beylerine üstün hâkimiyetini kabul ettirdiği bir diplomasi meydanına dönüşmüştü. Lazar'a karşı büyük sefere çıkmadan önce I. Murad, Anadolu beylerinden ve özellikle Karamanoğlu'ndan emin olmak zorundaydı. İzdivaç ilişkileri, tehdit, şer'i satın alma (herhalde Çandarlı'nın fikri) gibi yollarla düğün ve sonrasında bu siyaset gerçekleşti. Rumeli'deki fetihlerle çok güçlü bir duruma erişen I. Murad'a beyler karşı duramadılar ve bütün isteklerini kabul ettiler. I. Murad'ın ikinci girişimi düğünde Hamidoğlu'ndan Göller bölgesini almak, böylece Karaman'ın batısına inmekti. Sultan, düğünde yapılan satış vaadi üzerine Hamidoğlu Hüseyin'den kalelerin teslimini istedi. Ordusuyla Kütahya'ya geldi (1382 baharı). Hamidoğlu Hüseyin'in baskı sonucu teslim ettiği altı şehre (Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Yalvaç, Karaağaç ve Isparta) I. Murad kendi adamlarını yerleştirdi. Eskiden beri bölge üzerinde Karaman beyi hâkimiyet iddiasındaydı. Karamanoğulları Göller bölgesini kendi ülkelerinden sayıyorlardı, Osmanlılar'ın işgalini hiçbir zaman kabullenmediler. 1385'te I. Murad Rumeli'de iken Karamanoğlu gelip bölgeyi ele geçirdi. I. Murad'ın 788 (1386) yılındaki Karaman seferinin sebebi budur.

1381-1383 yıllarında I. Murad, Anadolu'da işleri yoluna koyduktan sonra 785'te (1383) dördüncü defa Edirne'ye dönmüştü. Batı Balkanlar'da başlayan Osmanlı saldırısı karşısında Sırp prensleri arasında birlik yoktu. Merkezi Kruşevaç'ta (Alaca-hisar) bulunan Knez Lazar diğer Sırp beyleri üzerinde kontrolünü kuramamıştı. Lazar'ın arazisi, Morava nehri vadisinde zengin gümüş madenlerinin bulunduğu Novabrdo (Novaberda), Rudnik ve Braniçevoy'ı içine alıyordu. Vuk Branković (Vilkoğlu) Priştine, Trepça, Vulçitrin, Zveçan, Prizren ve Üsküp'te hüküm sürmekteydi. Vilkoğlu 1382'de Bursa'da düğüne çağrıldığına göre I. Murad'ın haraçgüzârı idi. Lazar'ın Macar kralı ile anlaşma yapmış olması Osmanlılar'a karşı en ciddi önlem sayılabilir. Macar Kralı Büyük Louis'nin ölümü üzerine (Eylül 1382) I. Murad, Balkanlar'da en büyük rakibinden kurtulmuş oluyordu. Bu şartlar altında Osmanlılar'ın Batı Balkanlar'da Niş, Epir, Arnavutluk doğrultusunda fetih harekâtı sürat kazandı.

I. Murad 785'te (1383) dördüncü defa Rumeli'ye geçti, veziri Çandarlı Hayreddin Paşa'yı Serez ve Selânik üzerine gönderdi (Selânik kuşatması 1383-1387). 1371-1381 döneminde Rumeli'de yapılan Osmanlı fetihleri güneyde ve batıda Serez-Vidin hattı üzerinde duraklamıştı. Uçlarda yoğun yerleşme yapan Anadolu göçmenler fütuhat ve yeni timar bölgeleri için baskıda bulunuyordu. I. Murad, Hayreddin Paşa ile uç beyi Evrenos'u karadan, Azeb Bey kumandasında donanmayı denizden Kavala (Hristopolis) üzerine yolladı. Venedik'ten yardım alamayan Kavala teslim oldu. Bu sırada Serez de alındı (19 Eylül 1383). Teslim olan şehirler ahalisine I. Murad'ın ahidnâmesiyle tam güvenlik veriliyor, mukavemetle alınan şehirler ise "yağma" ilânıyla hücumla alınıyor, halkı esir ediliyor, şehir yağmaya uğruyordu. Güneyde Edirne'yi Adriyatik denizinde Draç (Durazzo) Limanı'na ulaştıran Via Egnatia tarihî ana yolu üzerinde Evrenos'un fetihleri ileri hatlara vardı. Evrenos'un fütuhatını planladığı ilk uç merkezi Gümülcine idi. Oradan Hayreddin Paşa gözetiminde yaptığı fetihler onu Serez önlerine getirdi. Ele geçirilen Serez, Evrenos'un uç merkezi oldu. Hayreddin Paşa ayrıca 785'ten beri (1383) Selânik kuşatmasını sürdürüyordu. Evrenos, daha sonra Batı Makedonya'da yeni fetihler için uç merkezini, bir müslüman kasabası olarak kurduğu Yenice-i Vardar'a taşıdı. Buradan Batı Makedonya, Epir, Arna-

vutluk ve Teselya'ya akınlar başlattı. Bu arada Evrenos'un uç bölgesine, Vardar ve Serez ovasına Saruhan (Manisa) kesimin-den Yörükler getirtilip yerleştirilmiştir.

I. Murad, Rumeli Beylerbeyi Timurtaş'ı Arnavutluk ve Bosna üzerine gönderdi. Timurtaş Pirlepe'yi (Prilep) kuşatıp teslim aldı. Oradan Manastır'a (Bitola) yürüdü ve zorlu bir savaş sonucu şehri fethetti, ardından Osmanlı kuvvetleri İştîp'i (Ştib) ele geçirdi. Timurtaş'ın kuvvetleri 1383-1385'te Epir bölgesinde fetihler yaptı. Devol vadisi üzerinden Timurtaş Güney Arnavutluk'ta Savra (Muzakiye) ovasına indi. Muzakiye ovasındaki savaşta Balşa'yı ağır bir yenilgiye uğrattı (787/1385). Bu savaş Arnavutluk'ta Osmanlı hâkimiyetinin başlangıcı sayılır. Herhalde Sırp Balşalar'a karşı Güney Arnavut senyörleri Thopia ve Araniti Osmanlı hâkimiyetini o zaman tanıdılar. Yine Arnavutluk dağlık bölgesinde kabileler başında Leka ve Paul Dukagin, Kuzey Arnavutluk'ta II. Curac Balşić barış yaparak Osmanlı himayesini kabullenmişlerdi.

1384'te Timurtaş'ı Arnavutluk ve Bosna'ya karşı gönderen I. Murad Bursa'ya dönmüştü, 787 (1385) baharında tekrar beşinci defa Rumeli'ye geçti. İdris-i Bitlisi'ye göre Lazar, halkını ve mallarını kalelere koymak ve dağ geçitlerini güçlendirerek memleketi boşaltmak suretiyle köklü savunma önlemleri almıştı. Osmanlı ordusu dört ay dolaştı ve Lazar'ın kuvvetlerini göremedi. Kış yaklaşmıştı, erzak yoktu. Anadolu askeri yurduna dönmek istiyordu. Lazar, Tuna üzerinde Semendire (Smederovo) Kalesi'ne sığınmıştı. I. Murad için durum kötüydü. Nihayet, toplanan savaş meclisinde Niş üzerine yürüme kararı verildi; Lazar'ın ülkesi Morava vadisini koruyan Niş Kalesi çetin savaşlara sahne oldu ve "yağma" ilânı (halkın malları yağma, kendileri esir) üzerine şehir alındı. Niş düşünce Morava vadisi savunmasız kaldı, Lazar elçi yollayıp haraçgüzârlığı kabul ederek 150 okka gümüş gönderdi ve her yıl haraç olarak 50 vukiye gümüş ve I. Murad'ın seferlerine 1000 (yahut 2000) zırhlı asker göndermeyi vaad etti. I. Murad 1385 seferi sonrası Karaman seferi hazırlıkları için Bursa'ya döndü. Gerçekten 1386'da Murad'ın Karaman seferinde yardımcı Sırp askeri hazır bulunacaktır. Öyle görünüyor ki, Niş düştükten sonra akıncılar Morava vadisine inmiş, Lazar'ın merkezi Kruşevaç'ı tehdit altına almışlardı. Önemli bir stratejik merkez durumundaki Sofya, daha önce I. Murad'ın Rumeli'de bulunduğu 1383'te ele geçirilmiş olmalıdır.

I. Murad, 1385'te Sırp seferinden Edirne'ye döndüğünde Karamanoğlu Alâeddin Bey'in Hamîd-ili arazisine saldırdığını öğrendi. Bursa'da kışlayıp 788 (1386) baharında sefere çıktı. Bu savaş Anadolu tarihinde kesin sonuç veren tarihî karşılaşmalardan biridir. Savaşın ayrıntılı tasviri Ahmedî'nin *Gazânâme*'sinde mevcuttur (Neşrî, I, 226-230'da ictibas edilmiştir). Frenkyazısı denilen yerde yapılan savaş, düzenli Osmanlı ordusunun karşısında geleneksel aşiret kuvvetlerinin iş göremeyeceğini göstermesi bakımından tarihî bir önem taşır. Karşılaşmada mağlûp olan Karamanoğlu Konya'ya çekildi. I. Murad arkasından gidip şehri kuşattı. Sultanın emrini dinlemeyerek yağmaya kalkışan Sırp askerlerini idamla cezalandırdı (bu olay Lazar'ın isyanında başlıca sebeplerden biri olacaktır). Karamanoğlu Alâeddin Bey'in eşi Murad'ın kızı Nefise Hatun babasına kocasını affetmesi için yalvardı, o da katına gelip elini öpmesi şartıyla (el öpme tâbîlik, vasallık merasiminin simgesidir) "iklimini kendüye başışladı." I. Murad hemen Konya önünden kalkıp Hamîd-ili'ni (Beyşehir-Süleymanşehri) yeniden ülkesine kattı. Antalya ve İstanaz Beyi Tekeoğlu'ndan itaatini istedi; o karşı çıkınca buralar da ele geçirildi (*İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*, s. 18, 54; Neşrî, I, 234).

Bu arada, daha önce 1383-1384 döneminde Amasya ve Kastamonu'daki gelişmeler I. Murad'ı bu tarafa yönelik harekâta bulunmaya zorlamıştı. Amasya-Tokat bölgesiyle yakın ilgi, başlıca Tebriz-Tokat-Amasya-Bursa arasında ipek kervanlarının geçtiği hayatî yol dolayısıyladır. Diğer taraftan Sivas hâkimi Kadı Burhâneddin, Dânişmendiye'nin bir parçası saydığı Amasya'yı ülkesine katmak için çetin bir mücadeleye içindeydi ve Amasya Emîri Hacı Şad geldi'yi ortadan kaldırmış, Amasya'yı kuşatmıştı (Esterâbâdî, s. 318). Amasya-Tokat bölgesiyle Kastamonu Beyi (Kötürüm) Bayezid de ilgileniyor ve Kadı Burhâneddin ile mücadele ediyordu. Kötürüm Bayezid ile oğlu Süleyman bir aile faciası yüzünden birbirine karşı düşman duruma düşünce daha önce Amasya emîrinin oğlu Ahmed gibi o da I. Murad'a sığınmıştı (1383-1384 kışı). Amasya Emîri Ahmed'i himayesine alan I. Murad, Kastamonu Emîri Bayezid'e karşı bir ordu gönderdi. Bayezid, oğlu İsfendiyar ile Sinop'a kaçtı. I. Murad'ın gönderdiği askerle Süleyman Kastamonu'ya hâkim oldu. I. Murad da Kastamonu Beyliği'nin doğu bölgelerini ele geçirdi. İran İpek yolu üzerin-

deki Osmanlı Osmanlı himayesini tanıdı. I. Murad Rumeli'de iken Süleyman hal-kın desteğiyle Osmanlı işgaline karşı ayaklandıysa da, Kötürüm Bayezid'in Kastamonu'da beyliğin başına geçmesi üzerine tekrar Osmanlılar'a sığındı. I. Murad da onu bir Osmanlı kuvvetiyle Kastamonu'ya gönderdi (786/1384) ve I. Murad, kardeşi Süleyman Paşa'nın kızı Sultan Hatun ile Süleyman'ı evlendirdi. Bu izdivaç Kastamonu Beyliği üzerinde Osmanlı hâkimiyetinin başlangıcı sayılabilir. I. Murad ile Mısır Sultanı Berkuk arasındaki ittifak, Kadı Burhâneddin ve Karamanoğlu'na karşıydı. 1388 kışında Berkuk ile I. Murad arasında elçiler gidip gelecektir. Memlûkler ve Osmanlılar 1365'ten beri Haçlı saldırıları karşısında birlik içindeydiler. Bu durum I. Murad'ın şehadetine kadar sürdü.

1383 sonbaharından beri Çandarlı Hayreddin Paşa tarafından kuşatma altında tutulan Selânik, Bizans ve diğer Hristiyan kaynaklarına göre 1387 Nisanında düşmüştü. Hayreddin Paşa, Selânik Valisi Manuel'e Selânik'i eman ile teslim etmesini önermiş, aksi takdirde yağma ilânı ile alınacağını, halkın esir ve mallarının yağma edileceğini bildirmiş, görüşmeler sonuç vermemiş, fakat uzun kuşatma ve karadan tecrit sonucu halk teslim olup kurtulma seçeneğine eğilim göstermiş, şehri deniz yoluyla bırakıp kaçanlar artmış, Manuel'in yardım için başvurduğu Venedik (Nisan 1385), imparator ile I. Murad arasında ateşkes için aracılık yapma kararı almış, temaslarından bir netice alamayan Manuel 6 Nisan 1387'de gemiye binip Midilli'ye sığınmış ve üç gün sonra şehir Türkler'e teslim olmuştu.

Aynı yıl Bosna kralının tehdit ettiği İşkodra hâkimi II. Curac Balşić, Kuzey Arnavutluk uç beyi Kavala (Rumca subaşı karışılığı Kefalya'dan) Şâhin ile (Osmanlı rivayetinde Lala Şâhin ile karıştırılır) beraber Bursa'ya gelip Murad'a bağımlılığını arz etmişti (789/1387 kışı). Balşić kendisini Sırp kralları neslinden saymakta ve Bosna kralı ile çatışmaktaydı. Bosna kralının sultanı tanımadığını söyleyen Balşić, Şâhin ile birlikte Bosna üzerine sefer yapıp kralı tekrar bağımlılığa zorlayacaklarını anlattı. I. Murad, Şâhin'e Bosna'ya akın emri verdi. Kavala Şâhin, Beylerbeyi Timurtaş'ın 1382-1385 Epir Arnavutluk seferinde en ileri uçlarda faaliyet gösteriyordu. Kavala Şâhin, 1385 Arnavutluk seferinde Balşa'nın yenilgisinden sonra Kuzey Arnavutluk'ta yerleşmişti. Balşa'nın halefi II. Curac Balşić, Güney Arnavutluk'taki topraklarını Arnavut senyörü Thopia'ya (Top-

ya) bırakmak zorunda kalmış, Kuzey Arnavutluk'ta Zeta (İşkodra) bölgesine çekilmişti. Başlangıçta Bosna kralına karşı Balşić ile Şâhin arasında iş birliğini Batı kaynakları da teyit etmektedir (Emmert, s. 39). Osmanlı kaynağına göre Balşić, Bosna kralı ve Sırp'lar'a Şâhin'in akınını haber vererek ihanet etmiştir. Kavala Şâhin, Bosna'ya yaptığı seferde Trebinye kuzeyinde Biletsa (Bileća) mevkiinde Vlatko Vuković kumandasında bir Bosna ordusu tarafından baskınla bozguna uğratıldı (26 veya 27 Ağustos 1388). *Gazânâme*'de bu bozguna ait ilginç ayrıntılar verilmiştir (Neşrî, I, 238-242). Buna göre Kuzey Arnavutluk uç beyi olarak Şâhin, İskenderiye (İşkodra, Şkoder) tekfurunun tahrikiyle Bosna Krallığı'na bir yağma akını (20.000 er) düzenlemiş, Bosna'ya giren askerin büyük kısmı yağma için dağılmıştı. Şâhin'in yanında 1000 kadar er kalmış, gün ağardığında beklenmedik bir anda karşılarında "30.000 gök demirli kâfir" belirmiş. Şâhin geceye kadar dar sarp bir vadide dayanıp askerin gelip katılmasını beklemek istemiş, fakat düzensiz azeblerin ileri atılmasını önleyememiş, akşama kadar süren boğuşmada Osmanlı askeri kırılmış, akından gelenler de pusuya düşürülüp tutuk edilmiş, yalnız kalan Şâhin, başını kurtarmak için kalan askerle (5000 er) Kuzey Arnavutluk'taki uç merkezine çekilmiştir (Ağustos 1388).

I. Murad, Şâhin'i Bosna'ya akına gönderdikten sonra 789 (1387) baharında Yenişehir Sarayı'na gelmişti. İttifak görüşmeleri için Mısır Sultanı Berkuk'a yolladığı elçi Yazıcıoğlu Mısır'dan iyi haberlerle dönmüştü. Yenişehir o yaz büyük düşünlere sahne olmuş, I. Murad imparatorun bir kızını kendine, iki kızını da oğulları Bayezid ve Yâkub'a eş olarak almış, aynı zamanda Bayezid'in üç oğlunu sünnet ettirmiş, bu düşün sırasında (Haziran 1387) Pera'dan gelen Ceneviz elçileriyle 1352 ticaret anlaşmasını yenilemişti.

Ertesi yıl Kavala Şâhin'in yenilgisi Balkanlar'da yeni gelişmeleri de beraberinde getirdi. 1385'te I. Murad'a baş eğer Knez Lazar Hrebeljanović, Osmanlı vasa beyleri arasında en güçlü olanıydı. O, hâkimiyet alanını diğer Sırp beyleri aleyhine gittikçe genişletmiş, Macar Kralı Louis'nin yardımıyla başlıca rakibi Nikola Altomanović'i yenmiş, özellikle Yukarı Morava vadisindeki zengin gümüş maden bölgesini (Plana, Zaplanina, Trepça, Novobrdar) ele geçirmiş, Saxon madencileri kullanarak buradan elde ettiği gümüşü Dubrovnik tüccarı eliyle İtalya'ya sevk ederek büyük bir

MURAD I

gelir sağlamıştı. Bu büyük servet kaynağı sayesinde zengin vakıflarla inşa ettiği ve desteklediği kilise ve manastırlar (başlıcası Ravaniça) vasıtasıyla kilise ve ruhbanı kendine bağlamış, Sırp kilisesini patriklik düzeyine çıkarmıştı. Lazar'ın Kosova savaş meydanında Frenk (Katalan), Macar, Çek, Arnavut ve Eflaklar'dan yardımcı asker toplamış olduğu *Gazânâme*'de kaydedilir. Bu, şüphesiz Lazar'ın elindeki servet kaynaklarıyla mümkün olmuştur.

Gazânâme'de Lazar'ın damadı Vilkoğlu ve Bosna kralının (Tvrtko) 1387'de Lazar'ı baş kaldırmaya ikna ettikleri belirtilir (a.g.e., I, 236). Bosna'da Kavala Şâhin'in yenilgisi şüphesiz onu cesaretlendirmiş, aile bağlarıyla bağlı Vuk Branković (Kosovo ve Üsküp sahibi), Bosna Kralı Tvrtko ve Bulgaristan Kralı Şişman'ı ittifakına almıştı. Neticede Lazar, I. Murad'a karşı meydan okuyacak kadar kendini güçlü görüyordu. Haraçgüzârlığı reddederek sultana mektuplarında "kardeşim" diye hitap etmeye başladı. I. Murad ile ilişkisinde yeni gelişme sonucu Macar Kralı Sigismund ile vasallık ilişkilerini yenilemişti. Lazar'ın beyliği Türkler'in önünden kaçanların sığındığı bir bölge haline gelmişti. Böylece Lazar, Duşan Sırp İmparatorluğu'nun merkez bölgelerini kendi hükmü altında birleştirmişti. Sırp kilisesinin onu "ulu hükümdar" (samodrzac) unvanıyla anmaya başlaması sebepsiz değildi.

Kavala Şâhin'in Bosna bozgunu, Balkanlar'da 1381-1385 harekâtı sonucu haraçgüzâr olan devletlerin ayaklanmasına yol açtı. Doğu Rumeli'deki eski haraçgüzâr beylerden Vidin Bulgar Çarı Stratsimir, Köstendil hâkimi Konstantin Deyanović, I. Murad'a sadık kaldılar. I. Murad, Karamanoğlu'na güvenmediğinden Emîr Timurtaş'ı ve bazı sancak beyleriyle 5000 askeri Anadolu korumasına bırakarak altıncı defa Rumeli'ye hareket etti. Rumeli'deki diğer haraçgüzâr hristiyan beylere de hazır olmalarını bildirdi. Bulgar Kralı Şişman, Dobruca hâkimi Dobrotić ona karşı çıktılar. Konstantin, sultanın ordusuna ihtiman ovasında katılacaktır. I. Murad için Bulgar ordusunu arkada bırakıp gitmek tehlikeliydi. 1388-1389 kışında çok güvendiği Çandarlı Ali Paşa'yı Timurtaş oğlu Yahşi Bey'le beraber 30.000 askerle Bulgar çarı ve Dobrotić üzerine gönderdi. Bulgaristan'ın süratle itaat altına alınmasının ardından Kosova'ya hareket edilmesi kararlaştırıldı. Ali Paşa'nın stratejisi, kalelerin itaatini sağlayıp bir yerde uzun zaman kalmadan Çar Şişman'ı ele geçirmek veya itaate zorlamak-

tı. Şumnu'ya geldi ve itaat eden bu şehirde karargâhını kurdu. I. Murad'ın ordu-suyla Yanbolu'ya ulaştığını öğrenince onunla görüştü. Şişman, Osmanlı rivayetine göre kendi devlet büyüklerinin kararıyla sultana itaatini sunmak üzere Yanbolu'ya geldi. I. Murad onu affedip hil'at giydirdi. Şişman, Tuna üzerinde sığındığı Silistre Kalesi'ni teslim etmeyi vaad etti; I. Murad Ali Paşa'ya Silistre'ye gitmesini emretti. Ali Paşa, Şumnu'dan Silistre'nin teslimi için çara haber gönderdi. Yemininden cayan Şişman kaleyi vermedi, Silistre'den merkezi Tırnova'ya, oradan da Niğbolu Kalesi'ne kaçtı. Ali Paşa'nın çarın peşinden harekâtı ve itaat altına aldığı kaleler *Gazânâme*'de ayrıntılarıyla gösterilmiştir (a.g.e., I, 254-262).

Balkanlar'da yayılma politikasında Osmanlılar'ı durdurabilecek büyük güç Macaristan idi. Ancak yeni Macar Kralı Sigismund'un Tuna'nın diğer yakasında nüfuzunu sürdürme siyaseti onu Lazar ve Bosna kralıyla karşı karşıya getirmiş, bu durum Kosova Savaşı arefesinde I. Murad'ın işine yaramıştır. *Gazânâme*'ye göre Sırpçılar, I. Murad'ın planını ve askerinin durumunu öğrenmek için bir elçi gönderilmesine karar vermişler, Lazar'ın tavırlarına öfkelenen I. Murad ordusuyla harekete geçip Kiçi Morava'nın dar dağ geçidinden Kosova ovasına inmek zorunda kalmış ve ovada Gümüşhisar (Lipljang) önünde ordugâhını kurmuştur.

I. Murad'ın türbesi ve sandukası – Bursa

Kosova Savaşı Osmanlı kuvvetlerinin kesin galibiyetiyle sonuçlandı. Başlangıçta Osmanlı sol kolu çöktü, fakat sağ koldaki Yıldırım Bayezid'in büyük gayreti sayesinde zafer kazanıldı. *Gazânâme*'ye göre I. Murad, birkaç hasekisiyle gelip cesetler arasında dolaşırken, kendisini cesetler arasına saklamış bulunan Miloş Kobilović tarafından hançerle yaralandı ve az sonra öldü. İç organları çıkarıldıktan sonra şehid düştüğü yerde gömüldü; daha sonra, Yıldırım Bayezid'in tahta çıktığı sırada idam ettiği oğlu Yâkub Bey'in cesediyle Bursa'ya götürülüp Çekirge'deki türbesine defnedildi. Yaralandığı ve öldüğü yere Hudâvendigâr Meşhedi denilen bir türbe yapıldı (Batı kaynaklarına göre 19 Cemâziyelâhir 791 / 15 veya 28 Haziran 1389; ayrıca bk. KOSOVA SAVAŞLARI).

I. Murad Osmanlı kaynaklarında orta boylu, yuvarlak yüzlü, koç burunlu; hayır sever, âdil, ömrünü gazâyâ sarfetmiş bir hükümdar olarak tasvir edilir. Bizans kaynaklarında ise az konuşan, fakat konuştuğunda güzel sözler söyleyen, ava düşkün, yorulmak bilmeyen, hristiyanlara karşı merhametli, ancak hataya göz yummayan ve sertliğe başvurabilen, düşmanlarına karşı daima başarılı bir sultan şeklinde anılır. Adları kaynaklarda zikredilen dört oğlu tesbit edilebilmektedir (Bayezid, Yâkub, Savcı, İbrâhim). Düzenlediği vakfiyesi Kaplıca İmaret'i'ne ait olup Cemâziyelâhir 787 ortalarında (Temmuz 1385) hazırlanmıştır (İÜ Ktp., TY, nr. 6229).

Kosova Savaşı neticesinde I. Murad'ın katli haberi İstanbul'da sevinçle karşılanmıştı. Venedik ise 1389 Temmuz sonunda henüz kesin bir haber alamamaktan sızlanıyor, fakat ne olursa olsun I. Murad'ın ölümü dolayısıyla yeni sultana (Bayezid mi, Yâkub mu bilinmiyor) başsağlığı dilemekte gecikmiyordu. Kosova Savaşı'nın sonucu Paris'te de yankı buldu. 1389 Ekiminde Paris'te Philippe Mezières, Türkler'in tam bir bozguna uğratıldığını, sultanla bir oğlunun ve ordusundan pek çok erin ölmüş olduğunu yazdı. Sırpçılar'ın son büyük direnişini temsil eden Kosova'daki mücadele, günümüze kadar Sırpçılar için bir millî destan konusu olmuştur (Emmert, s. 79-142; Malcolm, s. 58-80). Sonraki Sırp kaynakları Knez Lazar'ı yüceltip Sırpçılar'ın zaferinden söz etmişlerdir (Mihaljičić, s. 45). Lazar'ın halefi Lazareviç'in biyografisi Konstantin Filozof ise Kosova Savaşı'nda yenilgiyi açıkça kabul eder. *Gazânâme*'deki gibi Sırpçılar'ın ilk genel saldırıda başarılı olduklarını, fakat "Sulta-

nın bir oğlu (Bayezid) kuvvetlerini topladı ve savaşı kazandı” der.

I. Murad'ın ölümü, Bayezid'in savaş meydanında tahta çıkarılması, Yâkub'un idamı haberi o zaman Sivas'a kadar Anadolu'da yayılmış ve I. Murad'a bağımlılığı kabul etmiş olan beyler ayaklanmıştı. Savaş Vlatko Vuković'i göndermiş olan Bosna Kralı I. Tvrtko savaşı kendi zaferi gibi gösterdi, 1 Ağustos'ta Trogir şehrine yolladığı yazısında sadece kendisinden bahisle Türkler'in bozgunundan söz etti; iki ay sonra Floransa'ya gönderdiği yazıda da aynı iddiada bulundu (Emmert, s. 43-44). Burada, “düşman saflarını yarıp kılıç ellerinde Murad'ın çadırına kadar ilerleyen on iki kahraman”dan söz edilir. Bu ifade, Kosova Savaşı hakkında sonradan ortaya çıkan rivayetlerde I. Murad'ın nasıl katledildiği hakkında epik tasvirlerin kaynağıdır. Miloş savaştan önce Lazar önünde I. Murad'ı öldürmek üzere kendini fedai ilân etmiş.

Gazâ için altı defa Rumeli'ye geçmiş olan I. Murad'ın temel politikası, Balkanlar'da egemen olmaktır. Babai şeyhleri gibi kendini Tanrı ilhamına mazhar bir velî şeklinde hisseden I. Murad gazâyı dinî bir ödev gibi benimsemiş bulunuyordu. 1386'da Karaman seferini yapmak zorunda kalınca, bu duygularını “erkân-ı saltanat”ı önünde coşkuyla dile getirmiştir (Neşrî, I, 216). Anadolu seferleri ona zoraki bir görev gibi geliyordu. Tahta geçişinde Bursa Kadısı Çandarlı Hayreddin kesin bir rol oynamış görünmektedir. Hayreddin'in Bizans ile çetin diplomatik savaşta etkili olduğu, sonunda Paleologlar'ı haraçgüzâr durumuna getirdiği anlaşılmaktadır. Devletin gerçek merkezi Bursa olmakla beraber I. Murad, Edirne'de yaptırdığı saray sayesinde bu şehri Rumeli'de ikinci merkez haline getirmişti. Oradan kendi kumandanları Lala Şâhin, Tımurtaş ve Hayreddin Paşa'yı uçlara gönderip fetihleri kontrol ediyordu. Özellikle, ana yollar üzerinde Anadolu'dan geniş ölçüde sürgün veya kendiliğinden gelip yerleşen Yörükler sayesinde, Rumeli'de Osmanlı hâkimiyeti sağlam şekilde yerleşmişti. Evrenos ve Lala Şâhin, Rumeli'de ilk yerleşme döneminde (1360-1370) kesin rol oynamışlardı. Malkara, Gümülcine, Yenice-i Karasu, Yenice-i Vardar, Filibe şehirleri onların kurdukları külliye, hanlar ve zâviyelerle Osmanlı kültürünün ilk merkezleri ve dayanak noktaları olmuştur. I. Murad döneminde Rumeli ikinci vatan haline gelmiş, Osmanlılar'a Anadolu'da üstünlük sağlamış, böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk taslağı meydana çıkmış-

tır. Gazi Hudâvendigâr unvanı onun gazâ ile imparatorluk kurucusu kimliğini ifade eder. Gazâ ideolojisi, kendisini örnek alan bütün Osmanlı padişahları için Avrupa'da yayılışın simgesi olarak sürüp gidecektir.

Hristiyan hânedanlardan kız almak, Anadolu beylerine kız vermek, izdivaç ve feodal bağımlılık, I. Murad'ın baş vurduğu başlıca diplomatik araçlardandı. Onun döneminde Trakya ve Doğu Balkanlar'da yerleşme sonucu Rumeli timarlı sipahi askeri artmış ve kendisine Anadolu'daki rakipleri karşısında üstünlük sağlamıştı. Uçlara sürülen Yörük grupları başlıca akıncı kuvvetlerini oluşturuyordu. Çandarlı Hayreddin savaş esirlerinden yeniçeri ordusunu kurdu (1363-1365 [?]). 1389 Kosova seferinde kapıkullarından söz edilir (a.g.e., I, 290). Orhan Bey'in Türkler'den oluşturduğu Yaya kuvvetleri hâlâ ordunun önemli bir kısmını teşkil etmekteydi.

XIV. yüzyılda Dubrovnik'te top sanayii Sırp'lar'a ve Osmanlılar'a top sağlamaktaydı. Kosova'da her iki tarafın top kullandığına şüphe yoktur (a.g.e., I, 296). Orhan Bey zamanında (1324-1360) kurulmuş olan donanma, I. Murad döneminde önemli bir güç haline gelmiş, liman kuşatmalarında (Biga ve Sozopol) rol oynamıştır. Gelibolu ve Aydıncık (Edincik) başlıca donanma üsleriydi. Gelibolu düşünce Aydıncık deniz üssü oldu. I. Murad devrinde klasik Osmanlı ordusu esas kollarıyla oluşmuş bulunuyordu. Sultan'ın “emîr-i kebir-i a'zam, melikü mülûkî'l-Arab ve'l-Acem” gibi sıfatlarla anıldığı 787 (1385) tarihli vakfiyesine göre, Bursa'da Çekirge'de bir cami, medrese, imaret, misafirhaneden meydana gelen bir külliye (bk. HUDÂVENDİGÂR KÜLLİYESİ), Bursa hisarında sarayın yanında bir cami (Hisar Camii), Bilecik ve Yenişehir'de birer cami yaptırmıştır. Ayrıca annesi adına İznik'te 790 Cemâziyeleveli başlarında (Mayıs 1388) bir imaret inşa

ettirmiştir. Edirne'de bir saray yaptırdığı (1369), Yenişehir'deki sarayda Haziran 1387'de büyük bir düğün düzenlediği, Edirne'deki saray bitinceye kadar Dimetoka Sarayı'nda kaldığı bilinmektedir. Yenişehir'de Orhan Bey'in derviş Postinpüş için inşa ettirdiği zâviye (Ayverdi, s. 209) I. Murad'a atfedilir. Onun Bursa Sarayı hisarda Şehâdet Camii karşısındaydı ve 1278 (1861-62) planına göre on dört kuleli bir duvarla çevriliydi. Edirne'de fetihten sonra kale içindeki kiliseyi camiye çevirmişti (Halebi [Ayasofya] Camii). Ona izâfe edilen başka camiler de vardır (Hudâvendigâr Camii / Ayvacık; Hudâvendigâr Camii / Filibe; Karaferye'de kiliseden çevrilen I. Murad Camii gibi). Paraları Orhan Bey'in sikkeleri gibi Selçuklu tarzındadır. el-Melikü'l-Âdil unvanı bakır sikkelerde görülür. I. Murad'ın Gelibolu, Malkara ve Bolayır'da dervişlere ve âhilere çeşitli vakıflar yaptığı da tesbit edilmektedir.

I. Murad devrinin temel kaynakları arasında özellikle Türkçe kronikler dikkati çeker. Bu dönem için Yıldırım Bayezid zamanına kadar gelen ve bugün kayıp olan *Yahşi Fakih Menâkıbnâmesi*, *Âşıkpaşazâde Târihi* içinde özetlenmiştir (İnalcık, *Studies in Ottoman*, s. 139-156). I. Murad devrinin çağdaş kaynakları olarak Esterâbâdî'nin *Bezm ü Rezm*'i (İstanbul 1928), Neşrî'nin *Cihannümâ'sı* içinde (I, 210-310) yer alan Ahmedî'nin *Gazânâme'si* önemlidir. Ahmedî'nin *Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân*'ını, *Âşıkpaşazâde Târihi*'ni, *Rûhî ve Takvimler*'i az değişiklik ve kendine göre bir tarih sıralaması ile kelime kelime aktaran, 1366-1385 dönemindeki Sırbistan seferlerini bir arada vererek kronolojiyi tam karışıklığa dönüştüren Neşrî, 1385-1389 devresi için Kosova Savaşı'nda Şehzade Bayezid'in yanında bulunması muhtemel şair Ahmedî'nin *Gazânâme'sini* aynen nakletmiştir. Bu kısım “Hikâyet-i Feth-i Niş” ile başlar, “Cülûs-i Bâyezîd Han”a kadar gelir. Bu metnin Ahmedî'nin kaleminden çıktığı, onun *İskendernâme* adlı büyük eserindeki aynı beyit ve ifadelerle tesbit edilmiştir (İnalcık, *Kosova*, s. 21-26). Osmanlı şeh-nâmelerinin ilki sayılabilecek bu *Gazânâme*'yi yazarken Ahmedî, Vezir Çandarlı Ali Paşa, Gazi Evrenos, Sultan Bayezid ve hatta Sırp tanıklardan yararlanmıştır. I. Murad dönemine ait olduğu iddia edilen mektuplar ise (Feridun Bey, I, 89-116) vekâyî-nâmelerdeki bilgilere göre uydu- rmuş metinlerdir (Yinanç, XI/62-77 [1339], s. 161-168; XI/63, s. 77-81).

I. Murad dönemine ait Eski Kaplıca – Bursa

MURAD I

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmedî, *Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Âli-Osman* (haz. Çiftçioglu N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri I* içinde), İstanbul 1949, s. 14-20; *Esterâbâdî, Bezm ü Rezm* (nşr. Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1928, s. 318, 381-383, 387-388; D. Cydonès, *Correspondance*, Vatican 1975, I-II, tür.yer.; *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler* (nşr. Osman Turan), Ankara 1984, s. 18, 19, 54, 55, 70; Ducas, *Decline and Fall of Byzantium to the Ottoman Turks* (trc. H. J. Magoulias), Detroit 1975, tür.yer.; N. Gregoras, *Rhomäische Geschichte* (trc. J. L. Dieten), Stuttgart 1973-88, I-III, tür.yer.; a.mlf., "Şehzade Halil'in Sergüzeşti" (trc. İ. Hoçi), *TOEM*, I/4 (1328), s. 239-252; *Karamânî Mehmed Paşa, Osmanlı Sultanları Tarihi* (trc. İ. Hakkı Konyalı, *Osmanlı Tarihleri I* içinde), İstanbul 1949, s. 346-347; *Âşıkpaşazâde, Tarih* (Atsız), s. 126-134; Enverî, *Düstûrnâme*, s. 84-87; Oruç b. Âdil, *Tarih*, Manisa Muradiye Ktp., nr. 1373, vr. 41"; a.e.: *Tevârih-i Âli-Osmân*, s. 20-26, 92-97; Neşrî, *Cihannümâ* (Unat), I, 162-164, 190-196, 210-310; Feridun Bey, *Münşeât*, I, 89-116; *Anonim Tevârih-i Âli-Osmân* (nşr. Fr. Giese), Breslau 1922, tür.yer.; a.e. (haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 21-29; *Hüdavendigâr Lîvası Tahrir Defterleri* (nşr. Ö. Lütfi Barkan – Enver Meriçli), Ankara 1988, s. 26-44; *Hoca Sâdeddin, Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1279, I, 103-125; Phil. Konstantin, *Lebensbeschreibung des Despoten Stefan Lazarevic* (ed. M. Braun), 's-Gravenhage 1956; C. Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, Prag 1876, s. 351-352; a.mlf., *Geschichte der Serben*, Gotha 1911-18, I-II, tür.yer.; N. Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Gotha 1908, I, 196-266; a.mlf., "Latins et grecs d'Orient et l'établissement des turcs en Europe, 1342-1362", *BZ*, XV (1906), s. 179-222; *Amasya Tarihi*, III, 63-65; O. Halecki, *Un empereur de Byzance à Rome*, Warszawa 1930, s. 82-85, 169-212, 233, 241-309; P. Lemerle, *Phillipides et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne et byzantine*, Paris 1945, I-II, tür.yer.; *Gökbilgin, Edirne ve Paşa Livâsı*, tür.yer.; a.mlf., *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, İstanbul 1957, tür.yer.; F. Thiriet, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Romanie*, Paris 1958, I, 541; a.mlf., "Una proposta di lega antiturca tra Venezia, Genova e Bizanzio nel 1363", *Archivio storico italiano*, sy. 113 (1955), s. 321-334; S. Novaković, *Srbi i Turci, XIV i XV veka*, Beograd 1960, s. 197, 437-438; Halil İnalçık, "Stefan Dušan'dan Osmanlı İmparatorluğuna: XV. Asırda Rumeli'de Hristiyan Sipahiler ve Menşeleri", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 207-248; a.mlf., "Edirne'nin Fethi", *Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1965, s. 137-159; a.mlf., "How to Read Âşık Pashazâde's History", *Studies in Ottoman History in Honor of Professor V. L. Ménage* (ed. C. Heywood – C. Imber), İstanbul 1994, s. 139-156; a.mlf., "Ahmedî's Gazânâme on the Battle of Kosovo", *Kosova*, Paris 2000, s. 21-26; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961, tür.yer.; G. Ostrogorski, *Serska oblast posle dušanove smrti*, Beograd 1965, tür.yer.; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsî I*, s. 209, 219-361; I. Beldiceanu-Steinherr, *Recherches sur les actes des règnes des sultans Osman, Orkhan et Murad I*, München 1967, tür.yer.; a.mlf., "La prise de Serrès et le Firman de 1372 en faveur du monastère de Saint-Jean-Prodrome", *Acta Historica*, IV (1965), s. 15-24; a.mlf., "La conquête

d'Andrinople par les turcs: La pénétration turque en Thrace et la valeur des chroniques ottomanes", *Travaux et mémoires*, I, Paris 1965, s. 439-461; a.mlf., "Un acte concernant la surveillance des Dardanelles", *BEQ*, XXIX (1977), s. 17-24; J. W. Barker, *Manuel II Palaeologus (1391-1425): A Study in Late Byzantine Statesmanship*, New Brunswick 1969, tür.yer.; Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti (1344-1398)*, Ankara 1970, s. 103-104, 121; Mustafa Çetin Varlık, *Germiyanogulları Tarihi (1300-1429)*, Ankara 1974, s. 57; R. Mihaljičić, *Kraj Srpskog carstva*, Beograd 1975, s. 43-45; D. M. Nicol, *The Last Centuries of Byzantium (1261-1453)*, Cambridge 1975, tür.yer.; *Cronaca dei Tocco di Cefalonia* (ed. G. Schirò), Roma 1975, tür.yer.; K. M. Setton, *The Papacy and the Levant (1204-1571)*, Philadelphia 1976, II, tür.yer.; A. Luttrell, *Latin Greece, the Hospitallers and the Crusades (1291-1440)*, London 1982; E. A. Zachariadou, *Trade and Crusade*, Venice 1983, tür.yer.; a.mlf., "Marginelia on the History of Epirus and Albania (1380-1418)", *WZKM*, LXXVIII (1988), s. 195-210; Th. A. Emmert, *Serbian Golgotha: Kosovo 1389*, New York 1990, s. 39, 43-44, 79-142; S. W. Reinert, "A Byzantine Source on the Battles of Bileca (?) and Kosovo Polje", *Studies in Ottoman History in Honor of Professor V. L. Ménage*, s. 249-272; N. Malcolm, *Kosovo: A Short History*, New York 1998, s. 58-80; K. Fleet, *European and Islamic Trade in the Early Ottoman State: The Merchants of Genoa and Turkey*, Cambridge 1999, s. 15-20; a.mlf., "The Treaty of 1387 between Murad I and the Genoese", *BSOAS*, LVI/1 (1993); Mükrimin Halil Yınanç, "Feridûn Bey Münşeâtı", *TOEM*, XI/62-77 (1339), s. 161-168; XI/63 (1339), s. 77-81; P. Charanis, "An Important Short Chronicle of the Fourteenth Century", *Byzantion*, XIII, Bruxelles 1956, s. 335-362; a.mlf., "The Strife Among the Palaeologi and the Ottoman Turks, 1370-1402", a.e., XVI (1943), s. 286-314; P. Tomač, "Bitka na Marici", *Vojnoistorijski glasnik*, VII, Beograd 1956, s. 61-74; R. J. Loenertz, "Jean V Paléologue à Venise (1370-1371)", *REB*, XVI (1958), s. 217-232; F. Dölger, "Zum Ausstand Andronikos gegen seinem Vater Johannes V. im Mai 1373", a.e., XIX (1961), s. 328-332; G. A. Škrivanić, "Bitka na Marici", *Vojnoistorijski glasnik*, XIV (1963), s. 71-94; M. Spremić, "Harač Soluna XV veku", *Zbornik Radova Vizantolozkog Instituta*, X, Beograd 1967, s. 187-195; J. Chrysostomides, "Studies on the Chronicle of Carolus with Special Reference to the History of Byzantium 1371 to 1377", *Orientalia Christiana Periodica*, XXXV, Roma 1969, s. 123-182; P. Schreiner, "Zur Geschichte Philadelphias im 14. Jahrhundert (1293-1390)", a.e., XXXV (1969), s. 375-431; V. Gjuzev, "Chronikon Mesembrie", *Godišnik na Sofia Univerzitet Istorijska Fakultet*, sy. 66, Sofia 1975, s. 145-199; İsmail Eren, "Kosova'da I. Murad Hüdavendigâr Türbesine Ait Tarihî Bir Belge", *GDAAD*, IV-V (1976), s. 67-80; J. Gill, "John V. Palaeologus at the Court of Louis of Hungary (1366)", *Byzantinoslavica*, XXXVIII/1, Prague 1977, s. 31-38; N. Kočev, "Quelques reflexions au sujet de la diplomatie de Byzance à l'époque de la pénétration ottomane dans les Balkans", *EB*, sy. 2 (1978), s. 101-113; İbrahim Artuk, "I. Murad'ın Sikkelerine Genel bir Bakış", *TTK Belleten*, XXXVI/184 (1982), s. 782-794; H. Matanov, "Contribution to the Political History of South-Eastern Macedonia after the Battle of Cernomen", *EB*, sy. 2 (1986), s. 31-44.

HALİL İNALCIK

MURAD II

(مراد)

(ö. 855/1451)

Osmanlı padişahı
(1421-1444, 1446-1451).

Zilhicce 806'da (Haziran 1404) Amasya'da doğdu. I. Mehmed'in bir câriyeden olma oğludur (H. Hüsâmeddin, *Amasya Tarihi*'nde [III, 180] annesinin Amasya âyanından Divitdâr Ahmed Paşa'nın kızı Şehzade Hatun olduğunu kaydeder). On iki yaşına girince Amasya, Tokat, Sivas, Çorum ve Osmancık bölgelerini içine alan Rum vilâyeti beyliğiyle Amasya'ya gönderildi. Bir yıl sonra Amasya kuvvetleriyle Börklüce Mustafa isyanını bastırmak üzere Saruhan ve İzmir tarafına hareket emri aldı. O sırada babası Çelebi Mehmed Selânik'te Düzme Mustafa ile uğraşıyordu; Venedikliler Gelibolu'da Türk donanmasını yakmış, boğazı kesmişlerdi (29 Mayıs 1416). Bayezid Paşa Amasya ve Sivas kuvvetleriyle isyanı bastırdı. Murad Amasya'dan ayrılınca bu bölgedeki Moğol göçebeleri (Kara Tatarlar) kargaşalık çıkardılar. Şehzade, Bayezid Paşa ile beraber tekrar Amasya'ya döndü. 820-824 (1417-1421) yılları arasında Rum (Amasya) sınırında Osmanlılar'a karşı önemli gelişmeler oldu. Şehzade Murad ve yeni atabeyi Rum beylerbeyi Hamza Bey, Samsun'u İsfendiya-roğlu'nun elinden aldılar (Samsun'un Cenevizliler'e ait kısmı daha önce ele geçirilmiş görünmektedir; Neşrî, 1418'de Çelebi Mehmed'in başarısız seferiyle 1421'de Samsun'un fethini karıştırır; krş. *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*, s. 21 vd.). Bu başarıdan az sonra Şehzade Murad ölüm döşeğinde olan babası tarafından Bursa'ya çağrıldı. Oraya gittiği zaman Çelebi Mehmed ölmüştü. Bizanslılar'ın yanında bulunan Düzme (Düzmece) Mustafa'nın harekete geçmesi korkusuyla vezirler padişahın ölümünü gizli tutmuşlar ve yeniçerileri bir bahane ile Anadolu'ya geçirmişlerdi. Bursa'da erkân ve bir kısım yeniçeriler tarafından kendisine biat edilen Murad Osmanlı tahtına çıktı (23 Cemâziyelâhir 824 / 25 Haziran 1421).

O sırada on yedi yaşında bulunan II. Murad, Çelebi Mehmed'in en büyük oğlu olup dört erkek ve yedi kız kardeşi vardı. Erkek kardeşleri Mustafa, Ahmed, Yüsus ve Mahmud Çelebiiler idi. Ahmed babasının sağlığında ölmüştü. Mustafa on iki yaşında olup bir yıl önce Hamid-ili sancak bey-